

УПРАВЛІННЯ ПРАВАМИ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Харченко В. Б., канд. юрид. наук,
доцент кафедри АГПФЕБ, СумДУ

Перспективи входження України в європейський простір, приєднання нашої держави до СОТ, подальша розбудова громадянського суспільства, набуття чинності нових нормативно-правових актів з питань захисту прав інтелектуальної власності обумовлює необхідність оновленого погляду на систему охорони економічної безпеки підприємств, і перш за все, охорони об'єктів права інтелектуальної власності. Це і зрозуміло, так як володіння правами інтелектуальної власності забезпечує національну безпеку країни та міцність конкурентних позицій в набагато більшому ступені, ніж виробництво товарів і послуг, та має в умовах світової економічної кризи найвищу цінність.

До ресурсів забезпечення надійного існування і прогресивного розвитку підприємства відносяться персонал підприємства, матеріальні і інтелектуальні (інформаційні) ресурси. Це вимагає від фахівців з економічної безпеки здатності орієнтуватися в таких нових областях діяльності, як організація захисту об'єктів права інтелектуальної діяльності.

Проблема створення, збереження, використання і комерційної реалізації інтелектуальної власності відноситься до категорії стратегічних. Від її розв'язання залежить не тільки економічний добробут кожного промислового підприємства, наукової установи, але і держави в цілому. Володіючи достатнім інтелектуальним потенціалом і розраховуючи комерційний успіх в умовах реальної конкуренції, підприємства України повинні піклуватися про створення ефективної системи захисту комерційної таємниці на основі гнучкого поєднання організаційних заходів і відповідальності посадовців, кожного з працівників.

Останніми роками в Україні прийняті законодавчі акти в яких, деталізується поняття інтелектуальної власності. Для керівників і фахівців, що забезпечують охорону інформації, важливо виділити ту частину інформації, яка є власністю підприємства (фірми), а визначивши об'єкт захисту, закріпити відповідним чином ці правовідносини.

Під інтелектуальною власністю підприємства слід розуміти інформацію, яку можна використовувати в діяльності підприємства (фірми), продати третім особам, обміняти, розпорядитися іншим чином, отримавши відповідний прибуток або економічну вигоду. При цьому права власника на інформацію повинні бути обов'язково закріплені відповідними правовими актами підприємства (фірми). Різні об'єкти інтелектуальної власності, які знаходяться у розпорядженні підприємства, об'єднують такі ознаки:

1) вони мають вартість і можуть бути предметом купівлі-продажу; 2) як правило, з часом втрачають вартість у зв'язку з моральним (не фізичним) старінням; 3) є активним ресурсом, порівнянним з іншими ресурсами (енергетичними, матеріальними); 4) легко втрачається (розголошується, викрадається); 5) можуть бути отримані з достатньо незначними затратами;

6) у вартісному вираженні можуть перевершувати майнову вартість; 7) реально або потенційно створюють переваги в конкурентній боротьбі.

Натепер результати інтелектуальної діяльності стали товаром, предметом купівлі-продажу, обміну і інших операцій. Понад 50 % валового національного продукту будь-якої розвиненої країни безпосередньо пов'язано з виробництвом, розповсюдженням і переробкою інформації.

Як вже вказувалося вище, інтелектуальна власність за своєю цінністю порівнянна з власністю на речі, а іноді може її значно перевершувати. У зв'язку з цим в системі ринкових відносин, які завжди супроводжує конкурентна боротьба, продукти інтелектуальної діяльності стають об'єктами не тільки комерційних операцій, але і незаконних посягань.

Для забезпечення права володіння, користування, розпорядження інтелектуальною власністю застосовуються різні методи їх захисту: патентування, авторське право, суміжні права, комерційне найменування, торгівельна марка, географічне зазначення, комерційна таємниця. Необхідно відзначити, що кожний із згаданих методів захисту має свою сферу застосування, свої достоїнства і недоліки. Як правило, при захисті промислової власності з врахуванням доцільності застосовують поєднання згаданих методів.

Виходячи із того, що більшість об'єктів права інтелектуальної власності забезпечуються перш за все правовою охороною і право на ці об'єкти підтверджується або відповідним правовим актом (свідоцтвом, патентом і т.п.), або набуває чинності з часу першого використання цього об'єкту (авторське право, право на комерційне найменування і т.п.), найбільшої уваги при забезпеченні економічної безпеки підприємства потребує саме комерційна таємниця як об'єкт права інтелектуальної власності, збереження якого цілком покладено на її володільця.

У основі появи будь-якої таємниці (професійної, державної, комерційної та ін.) лежить недовіра між суб'єктами діяльності. І чим більша така недовіра, тим більше таємниць використовуються або як засоби оборони, або як засоби нападу та отримання вигоди. Ринкове виробництво включає економічну свободу і конкуренцію. Щоб забезпечити механізм товарно-ринкового саморегулювання, необхідна велика кількість товаровиробників, які мають і реалізують свої економічні інтереси.

В умовах насичення ринку товарами і послугами покупець має можливість вибору більш відповідного товару з-поміж аналогічних. Це призводить до зростання конкуренції товарів та загострення конкуренції

(суперництва) їх виробників та постачальників. Щоб створити умови для активної економічної діяльності, виробникам товарів необхідно не тільки орієнтуватися на задоволення потреб покупців, але і випускати вироби, що мають певні переваги перед продукцією конкурентів. Будь-яка перевага, що реалізовується за допомогою цінової і нецінової конкуренції, може відображатися певними відомостями які мають значення комерційної таємниці. Але перевага в процесі економічної конкуренції існує лише до тих пір, поки ці відомості є конфіденційними.

Комерційна таємниця є породженням ринкових конкурентних відносин. Неправомірне оволодіння чужими інформаційними ресурсами з метою їх використання є небезпечною формою недобросовісної конкуренції. Комерційна таємниця нерозривно пов'язана з поняттям конкуренції, оскільки саме конкуренція є одним з найважливіших чинників ефективного розвитку ринкової економіки.

Відсутність в Україні законів про комерційну таємницю і службові винаходи, недосконалість механізму відповідальності службових осіб та працівників за збирання та розголошення комерційної таємниці, недостатність досвіду і розвиненої правової бази викликають певні труднощі в її охороні.

Разом з цим, типовими каналами витоку відомостей, що містять комерційну таємницю, для будь-якої наукової установи або підприємства є:

- публікації у вітчизняних і іноземних виданнях;
- договори про виконання НДР, включаючи госпрозрахункові договірні роботи, договори підяду і т. п.;
- діяльність спільних і малих підприємств, акціонерних товариств, центрів і т.п., що створюються за участю працівників, які були або є робітниками установи;
- оренда приміщень і інші взаємостосунки, у зв'язку з якими співробітники сторонніх організацій мають потенційну можливість доступу до відомостей про сутність інтелектуальної власності установи (спільні або самостійні дослідження з тематики, того ж самого або аналогічного досліджень установи, встановлення трудових відносин із співробітниками установи, спільні території та наукові інтереси);
- будь-які форми міжнародної співробітництва;
- експонування на вітчизняних і іноземних виставках і інші форми реклами;
- передача документації і зразків пристроїв, речовин, програм для ЕОМ, ноу-хау, результатів НДР представникам вітчизняних і іноземних підприємств і фірм;
- участь в конференціях, конгресах, семінарах в нашій країні та за її межами;
- участь в конкурсах на отримання грантів від іноземних і вітчизняних фондів;
- діяльність працівників установи, які є співробітниками або консультантами іноземних і вітчизняних дослідницьких центрів, фірм, підприємств;
- перебування в лабораторіях установи спеціалістів іноземних фірм і вітчизняних організацій, зокрема таких, хто відряджається, стажистів, аспірантів і студентів;
- надання відомостей про кращі розробки установи за запитами різних міністерств, відомств, агенцій, асоціацій, фірм, підприємств, фондів і т.п.

Перелік потенційних каналів витоку комерційно цінної інформації, звичайно, не є пропозицією до припинення публікацій або обмеження співпраці, а лише вказує на нагальну потребу надійного захисту комерційної таємниці конкретного підприємства, з урахуванням специфічних особливостей його діяльності. Наукові установи і промислові підприємства, які мають в своєму розпорядженні достатній інтелектуальний потенціал і розраховують на комерційний успіх в умовах конкуренції, повинні турбуватися про створення ефективної системи збереження комерційної таємниці на основі гнучкого поєднання організаційних заходів і відповідальності (майнової, адміністративної та кримінальної) службових осіб підприємства та конкретного працівника.

Під час розробки стратегії та механізму захисту комерційних інтересів підприємства (фірми), на нашу думку, завжди необхідно враховувати такі тенденції: зростає частка науково-технічних результатів, що не забезпечуються патентним захистом і що зберігаються тільки на основі комерційної таємниці; як предмет експорту, все частіше виступає комплексна інформація, яка включає об'єкти, що охороняються як патентами і авторським правом, так і в режимі конфіденційності; навіть при збереженні комерційної таємниці патентний захист грає основну роль; в умовах економічної кризи, жорсткої конкурентної боротьби та скорочення життєвого циклу науково-технічних новин успіх на ринку безпосередньо залежить від кваліфікованого збереження комерційної таємниці; найбільш цінною для прийняття рішення про експорт і імпорт є інформація про патентно- та конкурентоспроможність об'єкту, що ґрунтується на результатах патентного пошуку і маркетингових досліджень; все більш важливою складовою частиною стратегічного маркетингу стають комплексні дані про об'єкти промислової власності та комерційної таємниці (ноу-хау).